

Expeditie Wijk van de Toekomst Regio Rivierenland, Culemborg

13 november 2019

Koplopers zijn gestart

Culemborg is bezig om wijken aardgasvrij te maken, samen met bewoners. Ook regiogemeenten zijn hier druk mee bezig. Er ligt een flinke opgave, zoals een Transitievisie Warmte, die klaar moet zijn in 2021. Culemborg heeft kort geleden een informatieavond georganiseerd en rekende op een opkomst van vijftig bewoners. Er kwamen er 250! Veel mensen kwamen met zorgen, met vragen over hoe zal dat gaan en wat betekent dat voor mij. Op veel van deze vragen is nog geen pasklaar antwoord en dat maakt het lastig, voor bewoners, maar ook voor betrokkenen waarvan duidelijkheid wordt verwacht.

*“De energietransitie komt dicht bij mensen omdat zij ook zelf aan de slag moeten. We gaan dus samen met bewoners na welke stappen we moeten zetten”,
wethouder Joost Reus, gemeente Culemborg*

Er moet komende jaren heel veel gebeuren om wijken, gemeenten en provincie (en Nederland als geheel) klimaatbestendig te maken. Gemeenten spelen hierbij een belangrijke rol.

*“De provincie wil graag helpen. Daarom zijn we benieuwd waar de betrokkenen in de wijken tegenaan lopen. De provincie kan haar beleid hier dan op afstemmen”,
Jacco Rodenburg, provincie Gelderland*

Sommige knelpunten overstijgen het gemeentelijk of provinciale niveau. Die kunnen alleen op rijksniveau geregeld worden en daarvoor moeten we in Den Haag zijn. De Expeditie Wijk van de Toekomst kan verschillende invalshoeken samenbrengen. Partijen in de regio, Arnhem en Den Haag hebben belang bij deze krachtenbundeling omdat deze wederzijds voordeel oplevert bij het realiseren van ambities.

De energietransitie is van iedereen; hoe betrekken we alle bewoners(groepen)?

De energietransitie kan alleen slagen als iedereen mee gaat doen. Maar niet iedereen participeert vanzelf in wijkaanpakken. Sommige mensen zijn intrinsiek gemotiveerd om aan de slag te gaan. Andere hebben geheel andere interesses of kopzorgen, voelen zich niet verbonden met de maatschappelijke discussie over het klimaat of zien energie als verborgen dienaar waar ze zich niet druk over (hoeven) maken (totdat het er niet meer is). Deze laatste groep weten we nauwelijks te bereiken. Het is echter niet toelaatbaar dat we bepaalde delen van de samenleving buitensluiten als het gaat om ingrijpende keuzes en beslissingen die hen persoonlijk treffen.

Als het gaat om de aardgastransitie, dan willen we het voor elkaar krijgen dat bewoners zich eigenaar gaan voelen van het probleem. In Culemborg is Eva Lanxmeer jaren terug gestart, een eco-wijk met intrinsiek gemotiveerde bewoners. Dat gaat min of meer vanzelf. Intussen is Culemborg ook aan de slag met de wijk Voorkoop. Dit is een ander type bewoners die niet zomaar uit zichzelf het initiatief nemen. Susanne Zbind, een van de inwoners van Voorkoop, is blij met de actiegerichtheid van de gemeente. In Culemborg is men niet vanuit de ivoren toren van het stadhuis gaan uitdenken wat er moet gebeuren. Men is ‘gewoon’ aan de slag gegaan. In de praktijk loop je dan tegen allerlei vraagstukken aan, waar niet meteen oplossingen voor zijn. Je moet erop voorbereid zijn dat niet alle bewoners daar begrip voor hebben.

De gemeente heeft tien infoavonden georganiseerd om met de bewoners in gesprek te gaan. Er zijn 400 mensen op afgekomen en 50 daarvan gaan actief meewerken om de uitwerking vorm te geven.

'In Voorkoop wonen bewoners die niet zomaar uit zichzelf aan de slag gaan. Dan moet je als gemeente slim te werk gaan om de participatie op gang te brengen.'

Jan de Rooij, gemeente Culemborg

In Voorkoop zijn verschillende werkgroepen actief, die elk een deelthema aanpakken. In deze werkgroepen is iedereen gevraagd wat hen motiveert om mee te doen. Dan blijkt dat iedereen zo zijn eigen motieven heeft; de financiële consequenties voeren de boventoon. Sommige mensen zitten passief aan tafel, terwijl niet duidelijk is waarom ze mee willen doen met een werkgroep.

Participatie van wijkbewoners in werkgroepen is een mooi begin. De werkgroepen zitten wel met de vraag met welk recht ze meedenken over de ontwikkelingen in de wijk, of ze wel mandaat hebben om keuzes te maken en mee te beslissen over zaken die niet alleen henzelf maar de hele buurt aangaan.

'Sommige mensen doen mee om een vinger aan de pols te houden, om te vermijden dat het een kant op gaat die ze niet willen. Prima, want ook dat moet een stem hebben', Susanne Zbind, inwoner Voorkoop

'Participatie is goed en nodig. Maar wie beslist waarover en is het legitiem als degenen die participeren beslissingen nemen voor de burens en voor de buurt als geheel?', Susanne Zbind, inwoner Voorkoop

"Maak gebruik van elke concrete aanleiding om het gesprek in de wijk te starten. Bijvoorbeeld als de aardgasleidingen dringend aan vervanging toe zijn."

"Communicatiemiddelen werken als ze aansluiten bij de doelgroep. Soms werken beeld en spel beter dan tekst."

De informatieavonden in Voorkoop zijn arbeidsintensief. Met deze avonden zijn 350 à 400 huishoudens bereikt. Volgens Jan de Rooij een mooi resultaat. Maar hij vraagt zich af hoe de overige 1.000 huishoudens betrokken kunnen worden.

In vrijwel elke wijk is er bij de bewoners een grote diversiteit in achtergronden, mogelijkheden, tijds-horizon, taal, gevoel van urgentie en opvattingen. We moeten leren om effectief op deze diversiteit in te spelen. Een belangrijk aspect hierbij is dat we het gesprek niet op een abstract niveau voeren. Anders haken veel bewoners af. De kennisverschillen bij bewoners zijn heel erg groot. Sommige snappen oprecht niet waarom dit allemaal nodig is. Die krijg je dan ook niet mee. Daarom zou je bij kleine groepen voortrekkers moeten beginnen, die een nieuw perspectief kunnen laten zien. Bewoners hebben behoefte aan duidelijkheid. Als je niet weet wat je te wachten staat, dan is het moeilijk om daar met elkaar een goed gesprek over te voeren. Wat niet helpt is dat de overheid niet altijd als erg betrouwbaar wordt ervaren.

"Het is veel meer een sociaal vraagstuk dan een technisch vraagstuk. Als je het oplegt en af wilt dwingen, dan wordt het niks."

Bouchra El Haddad (Empowering Nisa) heeft samen met Presikhaaf University (beide sociale ondernemingen) in Arnhem drijfveren voor verduurzaming geïnventariseerd van moeilijk bereikbare groepen i.c. mensen die oorspronkelijk niet van Westerse afkomst zijn. Het bleek dat er verschillende motieven zijn die ook deze doelgroep ontvankelijk maken om mee te doen. In de praktijk sluit de gangbare communicatie niet aan bij de leefwereld van deze doelgroep. Daarom hebben zij het project 10x10 ontwikkeld waarin jongeren als ambassadeur aan de slag gaan met de energietransitie. Zowel in Presikhaaf als in Malburgen krijgen 10 jongeren een korte training over energiebesparing. Zij gaan elk met 10 gezinnen in gesprek over energie, woonlasten en mogelijke zorgen ten aanzien van hun

woonsituatie. Het is een eerste stapje om deze doelgroep te betrekken. Het project 10x10 bereikt zo in beide wijken 20 jongeren plus 200 gezinnen.

*“In het dagelijks leven van jongeren in Presikhaaf en Malburgen is de energietransitie niet de eerste prioriteit. Toch maken ze zich wel degelijk zorgen over het klimaat. Maar met een dwingend verhaal haken ze af en gaan ze in de weerstand”,
Bouchra El Haddad, Empowering Nisa*

Hoe zorgen we voor voldoende mensen met de benodigde kennis en middelen?’

De energietransitie en het toekomstbestendig maken van wijken zijn complexe processen waar nog maar weinig ervaring mee is. Het is de vraag hoe we in de gespannen arbeidsmarkt mensen kunnen mobiliseren die beschikken over de benodigde kennis. Bovendien zijn zowel het proces als de uitvoering arbeidsintensief en kostbaar. Hoe kunnen we de benodigde kennis, kunde en middelen organiseren, zodat we dit proces efficiënt en effectief kunnen ondersteunen?

Volgens Gerwin Verschuur (Vrijstad Energie) durven verschillende bestuurders in de regio Rivierland nog niet met aardgasvrije wijken aan de slag. Er zijn serieuze hobbels die overwonnen moeten worden:

- Beschikbare menskracht in de gemeentelijke organisatie zelf.
- Beschikbare financiële middelen voor de energietransitie, in een tijd dat de gemeentelijke begrotingen zwaar onder druk staan.
- Bestuurders weten zelf nog niet goed hoe ze de energie/warmtetransitie willen insteken.

Als er al aandacht is voor de energietransitie, dan richt deze zich in eerste instantie vaak op de gemeentelijke Transitievisie Warmte.

*“Bestuurders trappen al gauw in de bekende valkuil: eerst beleid maken en dan pas bewoners betrekken, met als gevolg onnodig veel weerstand”,
Gerwin Verschuur, Vrijstad Energie*

We zijn een pad aan het ontdekken dat we nog niet eerder bewandeld hebben. We zullen samen moeten uitvogelen hoe je dit doet. Je komt namelijk achter de voordeur van individuele bewoners waar je als 'buitenstaander' normaal gesproken niets te zoeken hebt. Binnen en buiten het programma Wijk van de Toekomst organiseren we samenwerkingsverbanden, zoals de community of practice, waarin we kennis en ervaring bundelen, denkers en doeners aan elkaar koppelen en werkmethodeken doorontwikkelen en optimaliseren. Bewoners zijn een belangrijke stakeholder en soms zelf mede-eigenaar van de oplossing. Er ontstaan zo min of meer beproefde en uitontwikkelde bouwstenen voor de transitie.

Bij het vormgeven van de ondersteuning vanuit de provincie moeten we er wat Gerwin betreft rekening mee houden dat er op verschillende speelvelden (praktijkcasussen) al veel kennis beschikbaar is, of wordt ontwikkeld. Al die kennis zouden we moeten verbinden. Voorbeelden zijn de participatiecoalitie van Energie Samen en Buurtwarmte. Maar ook de ondersteuning vanuit de VNG, het PAW (programmabureau aardgasvrije wijken) en ECW (Expertise Centrum Warmte) en Platform31.

Als het gaat om capaciteitsopbouw bij gemeenten en in wijken is continuïteit van belang. Als er eenmaal processen in gang zijn gezet, dan moeten deze doorgezet kunnen worden. In de huidige praktijk gaat het soms als de Processie van Echternach omdat de continuïteit niet geregeld of geborgd is; drie stappen vooruit en twee stappen terug.

“De transitie heeft een lange adem nodig. Daar hoort continuïteit bij. Nu zet je iets op en voor je het weet moet je opnieuw alle energie steken in het verwerven van support voor het vervolg.”

“We hebben het over langjarige processen en dat verhoudt zich moeilijk met politieke processen die zich richten op korte termijn in vierjaarlijkse cycli.”

Hoe verhouden participatie en governance zich tot elkaar?

Er zijn wijken met sterke bottom-up initiatieven en wijken waar dat in het geheel niet het geval is. In wijken met een sterk wijkinitiatief is vaak 10 tot 20% heel actief betrokken en de rest beperkt of geheel niet. Een wijkinitiatief heeft geen mandaat en kan ook niet voor de burens beslissen. Hoe kan een college of raad een oprecht participatieproces de ruimte geven of zo nodig zelf inrichten, waarbij zowel de actieve minderheid als de zwijgende meerderheid zich vertegenwoordigd voelen.

Volgens Bas de Jong (gemeenteraad Culemborg) gedijen initiatieven bij betrokkenheid van inwoners. Naarmate ze meer betrokken zijn is de kans groter dat het initiatief succesvol zal zijn. De gemeenteraad moet geen onderdeel zijn van het wijkproces, want haar rol is anders dan die van bewoners. De Raad moet op een bepaald moment keuzes (durven) maken voor de wijk als geheel. Het is dan wel goed om als Raad betrokken en geïnformeerd te zijn. De Raad moet tegelijkertijd een zekere afstand houden om afgewogen keuzes te kunnen maken en beslissingen te nemen. Bottom-up processen verdienen de voorkeur. Als een oplossing door iedereen in de wijk gedragen wordt kan het toch zijn dat er geen meerderheid voor is in de Raad. Dan kan die oplossing niet worden vastgesteld.

*“De Raad doet er goed aan om zich te laten informeren, maar moet een zekere afstand houden van het wijkproces om afgewogen beslissingen te kunnen nemen”,
Bas de Jong, gemeenteraad Culemborg*

*“Als je met alle stakeholders werkt aan oplossingsrichtingen dan zou een Raad in lijn daarmee moeten besluiten en niet alles weer opnieuw ter discussie moeten stellen”,
Gerwin Verschuur, Vrijstad Energie*

Als Raad wil je dat keuzes eerlijk zijn en inclusief, dat iedereen voordeel heeft, dat energiearmoede is opgelost. Daarvoor moet je bestaande kokers doorbreken, anders denken en anders organiseren. Bij alles wat je doet moet je reflecteren en nagaan hoe je de aanpak verder kunt optimaliseren.

‘Als wethouder heb je veel aan koplopers. Maar als je het peloton verliest, dan ben je verder van huis.’ Bestuurders moeten ervoor zorgen dat het peloton zich mee kan ontwikkelen. Het debat wordt vaak paniekerig gevoerd omdat er de perceptie is dat het allemaal vandaag of morgen gerealiseerd moet worden. Ofschoon we direct moeten beginnen, hebben we een traject voor ons tot 2050. Iedereen is momenteel onzeker over oplossingen, ook de overheid. De oplossingen zullen zich in de loop van de tijd doorontwikkelen. Voor wat we nu als oplossing kiezen zullen straks wellicht betere alternatieven zijn. Het aardgas was tenslotte ook maar een tijdelijke oplossing voor ons warmtevraagstuk. We kunnen niet eerst alles tot op detailniveau uitzoeken en dan vanuit absolute kennis een keuze maken. Daar hebben we de tijd niet voor. Ofschoon iedereen het heeft over leren en de permissie om fouten te maken, is er de neiging om de wethouder c.s. daar op af te rekenen. In ons democratische proces heb je te maken met de politieke werkelijkheid dat als je beslissingen neemt die niet goed uitpakken, een andere partij de volgende verkiezingen wint en dan misschien weer een hele andere kant op wil.

“De oproep tot continuïteit is paradoxaal. De politieke werkelijkheid is dat impopulaire keuzes bij volgende verkiezingen kunnen leiden tot een andere samenstelling van de bestuurders, die een andere kant op gaan.”

De provincie herkent de roep om continuïteit en de moeilijke verhouding daarvan met het democratische proces. Gelukkig vinden verkiezingen voor verschillende bestuurslagen niet allemaal op hetzelfde moment plaats, waardoor de koerswijzigingen vaak niet ingrijpend zijn. Het nieuwe college van Gedeputeerde Staten heeft zich voorgenomen om langjarig te gaan programmeren. Dat zou enigszins tegemoet kunnen komen aan de roep om continuïteit.

Wijk van de Toekomst

Samen kijken toekomstbestendig maken

EXPEDITIE

Hoe bereik je iedereen in een wijk?

DE ENERGIETRANSITIE IS VAN IEDEREEN!

! HOU ZICHT OP VERSCHIEDENHEID IN BUURT EN IN INWONERS IEDEREEN ZIT ER ANDERS IN.

! BEGIN GEWOON, DAN KOMT HET IN IEDER GEVAL IN BEWEGING!

"Hoe maak je je houding als overheid betrouwbaar en actief" (vs. het beeld onbetrouwbaar en lui te zijn)

WE HEBBEN NODIG: LANGE ADEM EN LANGE PROCESSEN

"Wat is het beginpunt? Waar triggeren we mensen mee?"
PAK DE BEWEGING DAAR WAAR DE ENERGIE IS!
MISSCHIEEN IS ER EEN CONCRETE AANLEIDING DIE JE KUNT AANGRIJPEN

"Grote diversiteit aan inwoners. Niet iedereen ziet de urgentie. Niet iedereen is (taal)vaardig, om het te begrijpen."

UIT JE HOK KOMEN EN SAMEN IN DE REGIO BOUWEN

DENKERS EN DOENERS HEBBEN VERBINDERS NODIG

ZOEK DE KOPLOPERS ZIJ NEMEN ANDEREN MAKKELUK MEE
WEES HELDER EN WAAK VOOR TE ABSTRACTE BENADERING

Wat is onze zeggingskracht? Wat kan ik nu beslissen voor de rest van de buurt?

Ik denk graag in kansen en ik hoop hier wat te leren

Rivierenland is trots op de manier waarop we samenwerken

Ik wil openminded blijven, niet in mijn eigen aannames blijven hangen

Regio RIVIERENLAND
13 november 2019

ER ZIJN VERSCHILLENDE MIDDELEN NODIG OM VERSCHILLENDE MENSEN TE BEREIKEN

Hoe bundel en organiseer je uitvoeringskracht?

KRACHTENBUNDELING & CAPACITEIT

! PROCESSEN MOETEN VLOEIEND BLIJVEN LOPEN EN NIET STAGNEREN. MENSEN DIE IN WUKEN DE HANDSCHOEN OPFAPKEN MOETEN GOED ONDERSTEUND WORDEN.

"We moeten continuïteit in beleid nastreven."

! IEDER VINDT ZIJN EIGEN WIEL UIT, DUS LATEN WE VAN ELKAAR LEREN!

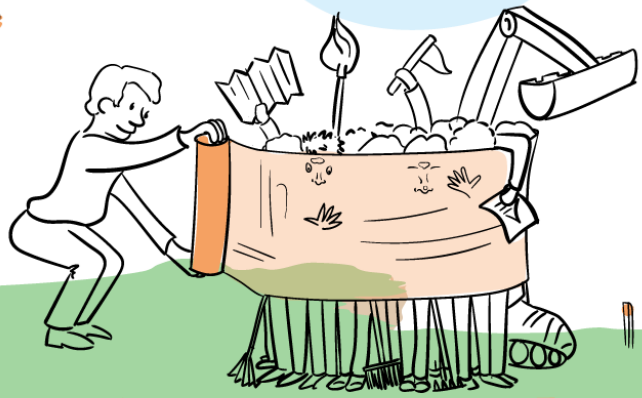
VLOEIENDE LIJN NODIG RICHTING DE EXPLOITATIE

MAAK DE UITKOMSTEN A-POLITIEK

JE HEBT EEN KERNGROEP NODIG DIE HULP KRUIJGT BIJ HET PROCES

"We zoeken verschillende vertalingen voor de context."

BEELD KAN DE BOEL VERHELDEREN

ER ZIJN VERBINDERS NODIG DIE DENKERS EN DOENERS BIJ ELKAAR BRENGT MAAR OOK BIJ ELKAAR HOUDT

Hoe zorgen we voor voldoende mensen en middelen?

Hoe zorgen wij ervoor dat wijkideeën ook daadwerkelijk vastgesteld kunnen worden?

BESLUITVORMING & GOVERNANCE

! ALLES IS MAATWERK
ALLES IS DUS OOK NOG MOGELIJK

! OPLOSSING MOETEN WE LOKAAL INVULLEN

INTEGRAAL VS DOORFAPKEN

WE MOETEN ANDERS ORGANISEREN ANDERS FINANCIEREN ANDERS DENKEN

KLIK OM DE BESTAANDE KOKERS HEEN

CONTINUÏTEIT IS BELANGRIJK

MENSEN ZIJN ONZEKER IEDEREEN IS ONZEKER

"Laat los het gevoel los dat er morgen een oplossing voor de eeuwigheid moet zijn."

DURF TE RELATIVEREN: UITEINDELIJK ZIJN ALLE OPLOSSINGEN DIE WE BEDENKEN TIJDELIJK

ER IS EEN KRACHTIG EN HELDER KADER VANUIT DE GEMEENTE NODIG WAARBINNEN DE BEWONERS KUNNEN DOEN